

Jens Martin, *Die Bronzegefäße in Mecklenburg-Vorpommern, Brandenburg, Berlin, Sachsen-Anhalt, Thüringen und Sachsen*, „Prähistorische Bronzefunde”, Abteilung II, Band 16, Osnabrück 2009, ss. 198, tabl. 59.

W ramach serii „Prähistorische Bronzefunde”, w dziale II, który poświęcony jest naczyniom z brązu, ukazało się jak do tej pory 18 tomów. Jeden z ostatnich, tom 16. pióra Jensa Martina, omawia naczynia brązowe pochodzące z terenu wschodnich Niemiec i obejmuje następujące republiki związkowe: Meklemburgia-Pomorze Przednie, Brandenburgia, Berlin, Saksonia-Anhalt, Turyngia i Saksonia. W zakresie zainteresowania badacza znalazły się naczynia brązowe, złote oraz jedno naczynie ceramiczne z miedzianymi wstawkami, pochodzące z zespołów datowanych na młodsze i późne okresy epoki brązu oraz wczesną epokę żelaza.

Tom został skonstruowany według schematu obowiązującego dla wszystkich publikacji pisanych w ramach serii „Prähistorische Bronzefunde”, który podzielony został na dwie części. W części pierwszej, opisowej znajduje się wprowadzenie w temat, kwestia zagadnienia, materiały źródłowe w formie katalogu zabytków oraz wykaz używanych skrótów, w późniejszej literatury, wykaz muzeów i kolekcji, w których obecnie znajdują się zabytki, a także lista stanowisk. Część druga, ilustracyjna ma postać tablic (jest ich 54), na których przedstawiony został każdy artefakt oraz mapy, z których jedna prezentuje rozmieszczenie wszystkich za-

bytków w obrębie omawianego obszaru (tablica 55), a pozostałe rozprzestrzenienie wyróżnionych typów z poszczególnych odcinków czasowych na tle omawianego obszaru (tablice 56-59). Zarówno tablice przedstawiające poszczególne zabytki, jak i mapy rozprzestrzenienia naczyń brązowych posiadają jednolitą numerację, która powtórzona jest również w tekście. W dalszej części pracy znajdują się cztery załączniki, gdzie trzeci z nich przedstawia wyniki badań dotyczących określenia pojemności naczyń brązowych, natomiast czwarty prezentuje wyniki specjalistycznej analizy określającej skład pierwiastkowy brązowego tworzywa naczyń. Do opracowania dołączone zostały 3 aneksy, na których w formie tabelarycznej umieszczono analizę cech naczyń należących do typu Friedrichsruhe, Fuchsstadt i Jenišovice.

We wprowadzeniu autor omawia stosunki kulturowe oraz charakterystyczne zjawiska, obecne w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w obrębie wydzielonych regionów. Następnie przedstawiona została historia badań, gdzie autor skupił się na poszczególnych naczyniach brązowych. Został również przedstawiony zakres zagadnień oraz poglądy badaczy, którzy wcześniej zajmowali się naczyniami brązowymi. Wprowadzenie kończą uwagi dotyczące warunków i kontekstów, w jakich znajdowane były naczynia metalowe przedstawione zgodnie z chronologią i w obrębie poszczególnych regionów (56 cmentarzysk, 46 skarbów, tylko 3 osady).

Następna, najobszerniejsza część pracy została poświęcona materiałom źródłowym. Autorowi udało się zgromadzić 220 naczyń metalowych. Zostały one przedstawione w formie katalogu, w którym poszczególne zabytki przydzielono do 3 grup wyróżnionych na podstawie techniki wykonania. Są to naczynia odlewane (*gegossene Bronzegefäße*), naczynia wyklepane/tłoczone z blachy (*getriebene Bronzegefäße*), naczynia złote oraz naczynie gliniane z elementami metalowymi. Analiza materiałów została oparta na cechach formalno-stylistycznych, co jest podejściem powszechnie stosowanym w opracowaniach prowadzonych w ramach serii „Prähistorische Bronzefunde”. Każda z grup została uzupełniona o wykaz stanowisk, na których wystąpiły poszczególne zabytki oraz funkcję, datowanie i zasięg ich występowania. W obrębie wyróżnionego typu każdy z zabytków został szczegółowo opisany (miejsce znalezienia, wymiary, miejsce przechowywania, numer inwentarza, przypis do rysunku i mapy z dalszej części pracy, literatura).

Zakończenie części analitycznej stanowią uwagi dotyczące funkcji naczyń metalowych pochodzących z obszaru określonego w tytule pracy. W tym miejscu

autor uzupełnia wiadomości zamieszczone w części katalogowej, które dotyczyły tylko niektórych typów naczyń. Informuje również, że zagadnieniami związanymi z funkcją zajmowali się szczególnie Ch. Jacob¹ i O. Kytlicová². Niektóre ustalenia tych badaczy dotyczą naczyń brązowych pochodzących ze wschodnich terenów Niemiec. Dlatego też autor często odwołuje się do tych dwóch pozycji.

W tej części pracy autor podejmuje próbę określenia funkcji naczyń dla poszczególnych typów na podstawie dostępnego stanu badań, kontekstu odkrycia zabytku, uwzględniając również uwarunkowania regionalne. W ten sposób wykazał, że połowa z naczyń brązowych pochodzi ze skarbów, 1/4 z grobów, 3 to znaleziska pochodzące z osad. Na tej podstawie wnioskuje, że znaczna większość z naczyń brązowych związana była z rytuałem pogrzebowym i ceremoniami.

Chociaż funkcja naczyń brązowych zasadniczo nie różni się między sobą, to można przypuszczać, że naczynia odlewane (*gegossene Bronzegefäße*), ze względu na współwystępujący wraz z nimi inwentarz (uzbrojenie, m.in. miecze, siekiery), należały do warstwy o wyższej pozycji społecznej i produkowane były dla niej, jako przedmiot prestiżowy. Naczynia te mogą być wyznacznikiem wojowników należących do warstwy mężczyzn o wyższej pozycji społecznej, którzy prawdopodobnie posiadali jakąś funkcję religijną.

Dalej autor omawia funkcję naczyń wyklepanych/tłoczonych z blachy (*getriebene Bronzegefäße*). W tym przypadku, podobnie jak wcześniej ze względu na „męski” inwentarz towarzyszący naczyniom brązowym, autor opracowania opowiada się za ich przynależnością do męskiej, wyżej usytuowanej warstwy społecznej. Następnie omawia bogaty grób z Peckatel, który jest doskonałym przykładem na to, że zmarły był osobnikiem zajmującym najwyższą rangę w hierarchii społecznej, o czym świadczy nie tylko powszechnie znany brązowy wóz w kształcie naczynia, ale także złote ozdoby oraz uzbrojenie. Niektóre z naczyń brązowych należące do tej grupy wchodziły w skład serwisów, przeznaczonych do picia napojów (wino, piwo, miód) przez wysoko postawione osoby podczas biesiadnych uczt.

Naczynia metalowe można zatem interpretować jako religijny sposób wypowiedzania się warstwy

¹ Ch. Jacob, *Die Metallgefäße der Bronze- und Hallstattzeit in Nordwest-, West- und Süddeutschland*, PBF II, 9, 1995.

² O. Kytlicová, *Die Bronzegefäße in Böhmen (mit einem Anhang von A. Siegfried-Weiss)*, PBF II, 12, 1991.

o wyższej pozycji społecznej. Szczególne tworzywo, z jakiego zrobione były naczynia (złoto, brąz), wskazuje na taką właśnie grupę społeczną. Znaleźiska z omawianego terenu wskazują raczej na status społeczny niż na powiązania kultowo-religijne. Rozróżnienie na groby z mieczami i naczyniami metalowymi oraz groby tylko z naczyniami metalowymi jest wskazówką do poznania wewnętrznego podziału społeczeństwa w epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza. Autor zaznacza, że na podstawie naczyń metalowych nie da się ostatecznie i całkowicie opracować podziałów społecznych, które na pewno istniały, a inwentarz manifestuje tylko istnienie takiego zjawiska.

Dużym walorem pracy jest już samo zebranie oraz jednolite i szczegółowe przedstawienie naczyń brązowych w formie katalogu zabytków, który uzupełniony

został o precyzyjnie wykonane rysunki oraz mapy z rozprzestrzeniem poszczególnych typów. W ten sposób znacznie wzbogacił się stan badań nad tego rodzaju grupą zabytków, tym bardziej, że znajdują się w niej także złote naczynia. Cenne jest również określenie pojemności oraz procentowej zawartości składu pierwiastkowego brązu, z którego zostały wykonane niektóre naczynia. Zaznacza się niestety brak głębszego zainteresowania pochodzeniem poszczególnych typów naczyń, do czego można by było wykorzystać owe wyniki badań. Niemniej jednak praca zasługuje na uznanie, jako ważne źródło do poznania naczyń metalowych oraz ważny głos w dyskusji w sprawie sposobów określania rozwarstwienia społecznego ludności epoki brązu i wczesnej epoki żelaza.

Dagmara Łaciak

Adres Autorki:

Dr Dagmara Łaciak
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Zespół Badań Ratowniczych
ul. Więzienna 6; 50-118 Wrocław